

DOĞU KARADENİZ BÖLGESİNDE OYNANAN HORON TÜRÜ OYUNLAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Şakir ERDEM*, Atilla PULUR**

Özet

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde oyunlar genellikle horon türündedir. Horonlar geniş olarak yöreye yayılmış ve günümüze kadar gelmiştir. Horonlar hala günümüzde düğünlerde, bayramlarda, doğumda, asker uğurlamada ve yayla şenliklerinde geniş halk kitlesi tarafından otantikliği bozulmadan oynanmaktadır.

Horon; hareketli denizde, engebeli arazide varlığını koruyabilmek için son derece çevik ve atik olmak zorunda olan insanın havasını yaşar. Bu bakımdan Horon üstün ölçüde hareketli bir oyundur. Horon'da oyuncunun bütün vücudu hareket halindedir. Horon; kol kola giren, el ele tutuşan, ellerini birbirinin omuzlarına atan kişilerden oluşan toplulukların düz sıra ya da halka halinde, düzenli hareketi sağlayan bir müzik aleti eşliğinde oynanır. Çalgı yoksa Horoncular'ın koro halinde söyledikleri türküler ile de oynanır.

Horon'u çoğu zaman erkekler ve kadınlar ayrı ayrı oynar. Kızların oynadıkları bir çok oyunlara Kız Horonları adı verilir. Kız Horonları'nda kemençe ve tulumdan başka akordion da çalınabilir. Kızların çalgısız da oynadıkları görülür. Böyle durumlarda türkü söylenmektedir. Horon, ritm, hareket özelliklerine göre Sıksaray, Sallama gibi çeşitlere ayrılmaktadır.

Çalışmada halkoyunlarından Horon türü oyunların tarihi gelişimi, kültürel özellikleri ve günlük hayattaki yerinin belirlenmesi amaçlanmıştır ve literatür tarama metodu kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Karadeniz, Horon, Karakteristik oyunlar.

AN INVESTIGATION ON FOLK DANCE IN THE EAST BLACKSEA REGION

Abstract

In the East Blacksea Region the dances are usually horon. Horon is recently danced by a wide range of people with its authenticity at weddings, bayrams, births, summer camping ceremonies, and when sending a man to the army.

Horon; reflects the person who has to stay alive in the roghh lands. For this the horon is a very active dance. In the Horon the dancers body is active with all his energy. The Horon is danced by people with arm to arm, holding hands they are formed in a straight or circle, which it is danced with a musical instrument if there isn't any instrument then the people who are dancing with horon sing songs.

* G.Ü. Kastamonu Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Kastamonu.

** Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Ankara.

Mostly Horon is danced with men and women seperately. Mostly the dance which the girls do is called the girl dance. In the girls Horon besides the small violin with 3 strings and bagpipes the a acordion is used as well. The girls dancing without an instrument is seen as well. In this case they sing songs. Horon differentiates as Sıksaray and Sallama according to the rhythm and movement characteristics.

This study was aimed to determine the historical development, cultural characteristic and its place and importance in peoples' daily life of horon type Turkish folk dance, the literature survey method was used in this research.

Key Words: East Blacksea Region, Horon, Characteristic games

Giriş

Ulusların kültürel özelliğini oluşturan öğeler arasında, oyun ve müzik; toplum hayatının her aşamasında yer alan sanat türleri içinde, oluşum ve anlatım zenginliği bakımından, en eski ve renkli olan bir kaynaşma aracı olmuştur. Tarihi boyunca önemini korumuş ve günümüzde de korumaya devam etmektedir.

Folklor, halk kültürünün en özgün değerlerini ortaya koyan bir bilim dalıdır. Burada olayın odağındaki kavram halktır. Halk; geçmişte birlikte yaşamış, günümüzde birlikte yaşayan, gelecekte de birlikte yaşama arzusunda olan, hayatının tüm zamanını gelenek örgüsü içinde sürdüren insan topluluğu olarak tanımlanabilir. Gelenek ve törelerin, bu törelere ait kalıntıların birleşiminden meydana gelen halk kültürü ise, var olan bu toplumsal birikimleri araştıran ve derleyen disipline verilen addır⁽¹²⁾. Halk biliminin ürünlerinden olan halk oyunları, bir eğlence aracı olmaktan öte, Türk Kültürü ve sanatı'nın soyluluğunu ortaya koyacak ve eğitim kavrayışımızın gelişmesine neden olabilecek çalışmalara gerek duymaktadır. Halk kültür ve sanatının ifade ve uygulama biçimi, tarih ve coğrafya gerçeği oyunlarımızın en belirgin özellikleri olup, çoğu zaman tarih belgeleri gibi değer taşımaktadır. Halk oyunlarımız, savaş ve kahramanlık olayını, kıtlık, bereket, âfet, aşk ile sevgiyi anlatan ve canlandıran birer tarihi belge niteliğindedir. İbadeti sembolleştiren törenimsi oyunların bir çoğu, tarihi süreç içerisinde doğanın çeşitli ifade araçlarıyla kaynaşarak, uygun bir anlatıma dönüşmüş ve estetik bir anlam ile soyluluk kazanmıştır. Oyun; çeşitli kültür biçimlerinin doğuşunda etkindir. Kültürde oyun unsuru söz konusu olduğunda, uygar yaşamının çeşitli aktivitelerde, çeşitli hareketlerde oyuna önemli bir yer ayrıldığı, insanların oyunu yalnızca bir tepki ya da içgüdü olarak oynadığı değil, kökende; oyundan kültüre bir dönüşüm olduğu söylenmek istenmektedir.

Coğrafi olarak Doğu Karadeniz Bölgesi'nin çok engebeli, sağlıklı doğal yapısı bu yöre halkının gelenekleri ile kültürünün oluşmasında önemli bir yeri olmuştur. Doğu Karadeniz halkı; eskiden beri hem denizle iç içe yaşamış, hem de yaylacılık geleneğini sürdürmüştür. Böylece Doğu Karadeniz halk kültürü ürünlerinde, yani folklorunda genel olarak; deniz, balık, balıkçılık, doğa, yaylacılık gibi günlük uğraşlara dayanan temaların işlendiği görülür. Bu özellikler yörede oynanmakta olan Horonlar'da da yaygın bir şekilde hissedilmektedir.

Bu çalışmada, genelde halk oyunlarının temel nitelikleriyle birlikte, Horon türü oyunların kültürel ve günlük hayattaki yerinin ve öneminin belirlenmesi amaçlanmış olup araştırmada literatür tarama metodu kullanılmıştır.

Mart 2002 Cilt:10 No:1 Kastamonu Eğitim Dergisi

Halk Oyunlarının Temel Nitelikleri

Halk oyunları, oluşum kaynağı ve süreci nedeniyle kolektif bir değere sahip olmak durumundadır. Onun içerisinde olduğu süreç, toplumun kolektif belleğinde yer eden “gelenek” olarak da değerlendirilen ve ürünleri biçimlendirici ve karakteriz edici bir devreden başka bir şey değildir. Tek tek bireylerin bilinçli etkileme gücünden uzak ve bilinçli etkileme isteğine tepki gösterici, bireylerin tümünün bir araya gelmesi ile oluşan toplumun beğeni ve üretkenliğine dayanan, yozlaşmaya karşı mücadele gücüne sahip, kapalı bir devrede herkesin bilinçsiz etkisine açık, tek tek hiçbir kimsenin oluşumunu sahiplenemeyeceği, ancak toplumun kimlik kazandırdığı kolektif ve toplumsal değer taşıyan anonim nitelikli hareket serileri ile, yine onlara eşlik eden anonim özelliğe sahip müzik bütününden oluşan dans anlamındaki ürünlere “halk oyunu” adı verilir. Bu nedenle gelenek; geniş halk kitlelerinin de katılımıyla bilinçsizce bir etkileme sürecinde, anonim bir karakterize olma evresinden geçerek oluşan ürünleri kimlikte değer olarak ortaya çıkartır. Halk oyunlarının önemli niteliklerinden bir başkası da, belli bir tarih derinliğine sahip olmasıdır. Nesilden nesile aktarım yoluyla, tarihin derinliklerinden günümüze, basitten karmaşığa, ilkelden olgunluğa erişmiş, kültürel ve folklorik bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyin bilinçli ve isteyerek oluşturup geliştirdiği, üreticisi ve yapıcısı belli melodi ve hareket serilerinden oluşan dans anlamındaki oyunlar, halk oyunu kapsamında yer alamazlar⁽¹²⁾.

Halk oyunlarının öncelikli ve belirgin niteliği; belli ya da yaşayan bir topluma ait olmasıdır. Bu nedenle halk oyunlarının yapısını oluşturan niteleyici ses armonilerinden oluşan melodilerin ve hareket serilerinin, özgün ve karakteristik özelliklere dayanması, estetik kimliğinin ise, toplumun genelinin kabulüne dayanıyor olması gerekir. Göze ve kulağa hitap ederken ulusal renklerin vurgulayıcı yapısını taşımak zorunluluğu, kültürel bir değer niteliği taşıma zorunluluğunu da beraberinde getirir. Çünkü bu değerler, zaman sürecinde toplumun kendini ifade etme gereksinimi olarak ortaya çıkmış, sosyalleşen ve dans eden insanla birlikte gelişerek günümüze kadar ulaşmıştır. Obe ve olayları algılama ve hareketle ifade etme arzusu, ulusal bir hareket alfabesi ve ses düzenini oluştururken toplumca tanımlanan, tanınan ve karakterize edilen bir simge olmalarını da zorunlu kılmıştır. Bu nedenle halk oyunları belli bir topluma ait, görsel ve estetik anlamda sahne sanatı olarak da toplumun kabulüne dayanan, ulusal değerde kimlik taşıyan, müzik ve hareket formlarından oluşan bir sanat dalıdır⁽¹²⁾.

Horon Sözcüğünün Etimolojisi

Karadeniz bölgesinin en belirgin oyunlarından olan Horon türlerine geçmeden önce “Horon” sözcüğünün etimolojik yapısını incelemek gerekir. Bu anlamda olmak üzere “Hor” sözcüğünün Arap harfleri ile yazımı “Hı” başlangıç harfi ile dir. “Khor” gibi hırlak mahreçle (çıkakla) söylenir. Etimolojisi; Farsça “Khor: Güneş” ya da Yunanca “Xorus”tan gelmiş olduğunu kabul etmekle acele edilmemelidir. Yurdumuzun çok uzaklarındaki Asya ülkelerinde az bulunur bir örneği hatırlatırsak üstteki ihtiyat kaydının nedeni de kendiliğinden anlaşılır. Karagas Türkleri’nde (Yenisey Bölgesi’nde); düğünün üçüncü günü genç kız ve delikanlılar “hor” olarak adlandırılan türküler söylerlerdi. “Hor” köylü sözcüğü olup, “sıra oyunu” demektir⁽⁶⁾. Öte yandan Hor, “Khor” olarak okunur, Mardin’in bir “Sıra Oyunu” çeşididir. İrticali (Doğaçlama)

tepinme, gelişigüzeği ile öbür oyunlardan ayrıldığı için oynanılmasına “Hortepme” denir. Oysaki esas sıra oyunlarının figür çoğunluğu ayakların mekanik düzen içinde işlemesi biçimindedir⁽⁶⁾.

Horon’un sözcük anlamını çıkartabilmek için öncelikle Türk Toplulukları’ndaki kökenini incelemek gerekir; Yakutça’da: “Hor, Kor, Hori” tekrar etmek ve sıra ile vurmak anlamında olup, “tekerleme” şeklinde ifade edilir. Uygurca’da: “Hor” sıra, bireyler arasında aşamalandırılmış, halka oluşturan her şey demektir. Çağatayca’da: “Hor”, yine “düğün ve derneklerde daire biçiminde sıralanmak” anlamındadır. “Kor” ise; “Beli kuşatan silah” anlamındadır. Ayrıca “Kor” Anadolu’daki halk ağızlarında Lapseki, Antep, Urfa dolaylarında “sıra, dizi” anlamına gelmektedir. Rodlof, kuzey Türk lehçelerinde aynı kökten “Korsarin” sözcüğünün karşılıklı “atışmalı türkü söyleme”⁽⁹⁾ anlamına geldiğini belirtmektedir. Bununla birlikte; çeşitli kaynaklarda “Hor, Hur, Har” sözcüklerinin “güneş” anlamına geldiği belirtilmektedir. Bu sayılan köklerin türevleri olarak karşımıza “Horon, Horan, Heron, Horun, Horom, Korum, Konan, Konun, Fonun, Foran, Oran” sözcükleri bölgelere göre söyleyiş farklılıklarıyla ortaya çıkmaktadır. Sözcüklerin anlamları incelendiğinde genel olarak; topluluk, küme, yığın, taş yığını, yoğun kaya ya da yığılmış küme durumundaki mısır destesi ve çok az olarak da Horon’un “siyah” anlamına geldiğine de kimi kaynaklarda karşılaşılmaktadır. Söz edilen topluluk, yığın ya da kümelerin; buğday, mısır, ot orunu anlamında kullanıldığı, bunların “kesilmiş ve tarla üzerinde dik olarak deste deste birkaç bağdan” oluşan şekline denildiği ve bu yüzdendir ki kümelendirilmiş horonların tarlada uzaktan görünüşü; kollarını havaya kaldırmış bir dizi şeklinde duran insan kalabalığının tasviri olarak benzetilmesinden dolayı, “Horon” adının oyunlara verildiği söylenmektedir. Yine başka bir kaynağa göre ilk çağlarda, dini ayin niteliğindeki oyunlara “Horon” ya da “Horan” dendiği ve “Kono” sözcüğünün de buradan türediği belirtilmektedir⁽⁹⁾.

Türk Halk Oyunları’nın kökenini incelediğimizde gerçekte primitif (ilkel) dinlerin ayinsel hareketler ve devinimlerine dayandığını görmekteyiz. Türk geleneği içerisinde var olan, ritim eşliğinde oyun oynanmasının tarihi geçmişine bakıldığında; şamanın ateş etrafında davul ve ziller ile, göğsünü, omuzlarını ve belini sallayıp vücudunu titretmek suretiyle üzerinde bulunan demir parçaları ve zilleri aracılığıyla ses çıkartarak ritim eşliğinde dans ettiği, yazılı kaynaklardan günümüze kadar ulaşmıştır. Bilindiği üzere bir şamanın en önemli aracı davuldur. Rodlof’a göre davul; göğes yolculuğun yardımcısıdır. Çünkü davul kötü ruhları gürültü ile kovup kaçırmak içindir. Şaman danslarının temel motiflerinden olan çeşitli hareket serilerini horonlar içinde de görmek her zaman söz konusudur. Tamamen tasviri olmakla beraber horoncunun da oyunda sergilediği belli başlı vücut devinimlerinden ve hareket serilerinden olan “titremeler”, “diz kırmalar”, “çökmeler”, “sağa-sola açılmalar”, “öne eğilmeler”, “kolların aşağı-yukarı” ve “ileriye” olan hareketleri içeren figürlerdeki benzerlikler gibi, üstlerinde bulunan aksesuar ve demir işlemeli kemerleri ile şamanın “Manyak Arula” adı verilen giysisindeki ritm veren ve ses çıkartan demir parçacıkları ve şaman kemeri ile adeta şaman ayininden kalma motifleri taşımaktadır⁽⁹⁾.

“Hora” sözcüğü Türkçe’dir? Günümüze kadar gelmiş, ülkemize ait “Hora” çeşitlerini görünce bu soruyu yanıtlama gereği duyulmaktadır. Eski Grekçe’de Xorus ve Xorca yazılımları ve söylenişleri kendi harflerine göre vardı. Fakat, “Hora” sözcüğü, o dilin halk ağzında bile bulunmamaktadır. Bu gerçeğe göre, Grekçe’ye biraz benzerliği kabul edilirse de

“Hora” sözcüğü Türkçe olan “Horon” sözcüğünden türemiş olabilir ya da Hurra!, Hürya!, Horra! gibi bir ünlemimizden etkilenmiş olabilir. “Bah’ül Garaib” çevirisinde, ilk ve son olarak “Horan Tepmek” ifadesini kullanmıştır (XV. Yüzyıl). Sonraki yüzyılın metinlerinde ise, artık “Hora Tepmek” birleşimi geçer. Horan, Türkçe yazmalardan en alt tabaka da geçmiştir. Sonuçta, kiliselinin ve medreselinin Hora’yı ağız birliği halindeymiş gibi paiyen ve menfur bilmeleri, hem de sözcüğü Doğu Roma dilinden saymaları belirli bir zihniyetin halk yorumu ve halk etimolojisi olarak görmek gerekecektir⁽⁶⁾.

Hora sözcüğü Tanzimat sonrasının sözlüklerinde, Yunanca’dan alınmadığı belirtilerek bu oyunun adı sözlüklerde genellikle yer bulmuştur. Çünkü Edebiyat-ı Cedide önde gelenleri yabancı öğelerden kinaye olarak nazımda araya kullanıldığı olmuştur. Yurt köşelerindeki “Hora” adlı oyun çeşidine gelince; Diyarbakır’da Çermik ilçesinin Sinek Köyü’nde “Hora” adlı bir oyun çeşidinin varlığı görülür. Davul-zurnalı yerel karma oyunlar repertuarı sonunda, derneğin bitme zamanına yakın ve karma halde (ya da kadınlar ayrı olarak) “Hora” tepenler. Yine Diyarbakır’ın Kulp ilçesinde “Hora” denilen oyun çeşidinin var olduğu bilinmektedir ve yer elverişli olursa, elli kişi karma olarak ya da kadınsız olarak, halkada yer alarak köyün bütün bilenleri oyuna katılabilirler. Osmaniye ilinde Hilar, Salman ve başka yörelerin köylerinde de benzeri oyunların varlığı görülebilmektedir. 3-50 kişinin katılabileceği bu oyun, karma halde, davul-zurna eşliğinde tepildiğinde, yöre oyunlarının genel karakteri Hora’ya da biraz sinmiş olarak görülür. Erzincan yöresinde de “Hora” adlı bir oyun çeşidi vardır. Bu oyun 5-6 kişilik erkek oyunudur. “İki telli” denilen sazla oynanır. Tunceli’nin Çemişkezek ilçesinin Başerkek Köyü sıra oyunlarının bir çeşidi olan “Hora”nın havası ise farklıdır. Tunceli’nin başka hiçbir bucağında “hora” adı bilinmemektedir. Adı geçen Başerkek Köyü’nün kadınları kesinlikle “Hora tepmezler” ki, dikkati çeken bir çekingenlikle Hora Oyunu’na katılmamakta direnmektedirler. Tokat’ın Reşadiye ilçesinin Hasanşeyh, Kızılcaviran ve Tobara köylerindeki oyunlar arasında “Hora” adlı bir türü vardır ki, düğün ve dernek günlerinde 5-10 erkek dizilip “kesinlikle kaval eşliğinde” bu oyunu oynadıkları görülür. Ankara’nın Nallıhan ilçesinin iki-üç köyünde oyunlar kendi arasında yarı sportif anlamda oynanmaktadır. Öte yandan hiçbir dayanağı olmaksızın Hristiyanlardan alındığı bilinerek “Hora” oyununu da çoğu zaman düğün ve bayramlarda değişiklik olsun diye oynandığı çeşitli kaynaklarda ileri sürülmektedir. Çankırı’nın bir iki köyünde, örneğin; Dümeli köyünde, bağlama ve türkü eşliğinde, bir ya da iki erkek tarafından bir Horan biçimi oynandığı görülmektedir. Niğde’nin Bor ilçesinde “Hora”, “Horan” ya da “Horon” adlı üç ayrı çeşidi oynanan üç-beş köy de bulunmaktadır. Her biri üç çeşitten birini oynar. Bu oyunlar kuzeyden alınmıştır. Eskişehir’in bir iki göçmen köyünde farklı türlerinin düzenlemeleri görülmektedir. Hora, Horra ve Polka. Birincisi Mihaliçcik ilçesinin Sarıyar köyünde halka yapılarak tepilir. Horra da toplu ve karmadır. Beş-altı erkek tarafından keman ya da kavalla oynanan Polka’nın Rumeli oyunlarından biri olduğu bilinmektedir. Karadeniz yakasından Trabzon’un Pulathane ilçesinde düğün ve bayramlarda herkes tarafından “hora” oynanmaktadır. Horonlar gibi görkemli değildir ve figür yapısı oluşmamıştır, gelişigüzel bir toplaşıp sıçrama çeşididir. Yarı sportif anlamda bir dayanıklılık gösterisidir. Giresun’un Bulancak ilçesinin Şehruza, Pir Aziz Eren köylerinde ve Şebinkarahisar ilçesinin tek merkez köyünde “Hora” deyiminin kullanıldığı bir araştırmacı tarafından aktarılmışsa da, yörede bu adda ayrı bir oyun biçiminden söz edilmediği için, o söylentinin, bölgedeki “Horan” deyiminin yanlış duyulup, not

edilmesinden doğduğu açıktır. Samsun'un merkez ilçesinin Paspasköy yöresinde, davul ve çift zurna eşliğinde oynan oyunların sırf erkekler için özgü toplu bir türüne "Hore" denilmektedir. Ege bölgesinde de yer yer karşılaşılmaktadır. İzmir'in Torbalı ilçesinin Karakıy köyünde "Hora" bilinmektedir ve 8-10 erkek tarafından davul-zurna eşliğinde oynanmaktadır. Burdur ilinin türlü erkek oyunlarından başka, bir de "Hore" çeşidi vardır. Nadir köylerde kayrak eşliğinde iki kişi oynar ya da bir erkek ve bir kız tarafından oynanır. Trakya tarafına gelince; Balkan yörelerinden göçmenler bu bölgelere gelerek eski yerli halk arasına yerleştikleri için, üç-beş yabancı oyun adı da, oradaki kimi köylerde varlığını devam ettirmiştir. Tekirdağ ilinin Şarköy ilçesinin Merkez köyünde 10-15 kişilik grupların oynadığı halk oyunu biçimine "Hora" adı verilir. Bu oyun genellikle ince çalgı katılımıyla oynanırsa da, öteki oyunlar nedeniyle davul-zurna eşliğinde de oynanır⁽⁶⁾.

Horan sözcüğü; "Horum" ve "Kor" sözcüklerinde olduğu gibi Asya'daki derinliğine göre sıra, dizi, demet, yığın gibi anlamlarla Anadolu'da devam etmiştir. Karadeniz halkının görüşüne göre "Horum", "Horom", "Horum", "Horan" denilen oyun dizileri de, işte o "sıralanıp demetlenmiş" ve yığınlanışlara benzetilerek şive farklarına göre yer yer bu adları almışlardır. Bu oyunların sevinç, curcuna ve hareket unsurları çok, türkü sözleri pek işlek ve sürekli olduğu için, "Horum" sözcüğünün anlamca karşılığını mecazlarda edindiği ve hatta kimi baş harfinin düştüğü, kimi zaman "r" sesi yerine "z" geçtiği, kimi zaman da onun dışında fiilleri bile türediği değişik mecazi anlamlara geldiği gözlenmiştir. Buna yol açan aynılık ya da andırırları gözden geçirmek gerekmektedir. Horan; Doğu Karadeniz'de sıra oyun çeşitlerinde, bir etiket durumunda, topluca ifade edilen en eski genel addır. Çeşitleriyle ilgili ilk bilgilere kısaca ve derli toplu olarak dikkat etmek doğru olacaktır. Horan türleri uygulamada oldukça bölgesel kalmış gibi görünürlerse de hiç olmazsa esprili türküler ile ve çoğu zaman da oynanışları izlenilmek şartıyla ülkemizin her tarafında bilinmektedir. Horan türleri ürpertili (titremeli) figürleri, hem baş döndürücü çeviklik ve cezbelere, hem de insanoğlundan istediği olağanüstü canlılık bakımından bir cezbe oyunu sayılsa yeridir. Oynayanların kimisini, dalga kuduruşlarıyla, kasırgalarla ve her türlü haşin doğa güçleriyle uğraşısını görür gibi olarak, kimisini de irkilip titreşerek oynadıklarını izleriz. Denizciler, Horan oynayan uşakların bu oyun için doğuştan bir yetenekle dünyaya geldikleri inancındadırlar. Horan oyunu sahillerden dağlara doğru yükseldikçe Kafkas oyunlarına doğru bir dönüşüm izlemekle birlikte gerçek karakteri sürekli olarak sabit kalır. Artvin'in Deli Horon'u buna bir örnektir. Bu oyunu Rize'nin Merkez ilçesinin Kurayis Bucağı'nda 30-50 kişilik gruplar halinde kadınlar ve erkekler karma halde "Horum" adıyla oynarlar. Horon kemane ya da tulum eşlinde oynanır. Giresun'un köylerinde de genellikle Horon oynandığı görülür. Gökçeali Köyü'nün kimi beldelerinde kadın-erkek kesinlikle Horan'da birlikte yer almazlar. Buna karşılık Eynesil gibi kimi köylerde karma Horan göreneği vardır. Merkez de bile bu oyunu karışık oynarlar. Görele'nin Karaburun Köyü'nde de bu oyunlara "Horum" ve öteki kimi köylerde de "Hora" denilmektedir. Bunlar kesinlikle aktarım kalıntıları olsa gerektir⁽⁶⁾.

Hora Alayı'nda "Hora" ve "Halay" sözcüklerinin birleşimi söz konusudur. Çankırı'nın Ulukışla beldesinin Emirler Köyü'nde erkekler bir araya gelerek, daire şeklinde düğün, bayram ve yayla şenlikleri gibi günlerde bu oyunu oynarlar. Kadınlar da erkekler gibi, kendi aralarında Hora Alayı çekerler. Çankırı köylerinin çeşitli

oyunlarında davul-zurnadan başka müzik aletleri de birer-ikişer yer alırlar; Saz, (divan bağlama) sekiz telli saz, bağlama ve kaval. Her biri yalnız ya da iki-üçü bir arada olacak şekilde çalınabilmektedir. Konya köylerinin kimisinde kadınların daire halinde sıralanıp “Hora Depme” dedikleri biçimde oyunlar oynadıkları görülmektedir⁽⁶⁾.

Horan, etimolojik olarak “Horom” sözcüğünden türediği düşünülmektedir. Horom kesilmiş ve tarla üzerinde dik olarak kümelenendirilmiş birkaç bağdan oluşan mısır öbeklerine verilen bir addır. Horomların bulunduğu tarla global görünüş olarak, kollarını havaya kaldırmış bir şekilde duran insan kalabalığını andırır. Öte yandan horon oyunları da genellikle kollar havaya kalkmış bir biçimde oynanır. Bu duruş horomları andırmaktadır. Bundan esinlenerek oyunlara “Horon” adı verilmiş olabileceği sanılmaktadır⁽⁷⁾. Horon Karadeniz yöremizin bir oyun türü olarak görülmektedir. Çeşitli yazılış ve söyleniş şekilleri vardır. Bunlardan kimileri; Horon, Horom, Horun, Foron, Foran, Oran, Heron, Horum, Horam, Koran, Korun’dur⁽²⁾. Horon; Karadeniz yöresinde kemeçe ile oynanan halk oyunlarına verilen genel addır⁽¹⁴⁾. Horonlar üzerindeki görüşlerden biri de tepeden tırnağa kadar titreme, ürperme, silkiniş ve hareketlerin gittikçe artıp bir noktada sona ermesinden dolayı Horon’un denizi ve denizden tutulmuş balığın çekilişini yansıttığı ileri sürülmektedir⁽³⁾.

“Tepmek” ya da “tepinmek” anlamını taşıyan Horon’u belirli bir müzik aralığı içinde, yöreye özgü tavır, yaşayış biçimi ve iş hayatının canlandırması, yöre insanlarının mizaçlarını yansıtmaları, dünya ve sosyal olaylara, yaşantıya bakışlarının bir anlatımı şeklinde oynanmaktadır. Horon; seri, hızlı ve ani hareket etmek demektir. Ayrıca yörenin günlük oluşu, insanların her an denizle iç içe ve uğraşı içinde olması, hareketlerinin de keskin ve ani olmasını gerektirmektedir⁽⁸⁾.

Halkın günlük yaşamını dile getiren horonların karakterini, yani temposunu, tavrını yaşam gücü içerisindeki doğal olaylardan almış olduğu yaygın bir düşüncedir. Fındık toplama, kürek çekme, hamsi ağı atma vb. gibi eylemsel motifleri özetle, halkın tüm yaşantısını horonlar’da görmek söz konusudur. Horon Karadeniz kadınının ekmeği, aşısı, havası, suyu, tuzu ve yaşama gücüdür. Onunla düğün yapar, onunla cenge gider, onunla doğum yapar ve beşikteki çocuğunu onunla ninni söyleyerek uyutur. Horonun natürist bir karakter taşıdığını düşünen kimi araştırmacılar doğa tasviri noktasında olan Horon oyunlarının, denizin önce sakin, sonra dalgalarla coşkun durumunu, temposu giderek artan, fakat, tatlı sert bir tavrıyla dik ve sert yamaçlarını, bunun yanında fırtınalarını ve sinirli karakterini oyunlara yansıttığı düşüncesindedirler. İşte Horon’un bu dış görüntüsüyle birlikte, tepeden tırnağa kadar titreme ve silkiniş hareketlerinin gittikçe artıp, bir noktada ansızın sona ermesi ile denizi ve denizden tutulmuş balığın can çekişmesini yansıtır gibidir. Horonlar içindeki atlama ve sıçrama hareketleri ise; sakin suyun ateş üzerindeki patlaması, pirlenmesi şeklinde açıklanmaktadır⁽⁹⁾.

Horon Türündeki Halk Oyunlarının Karakteristik Özellikleri

Horonlar tüm Doğu Karadeniz Bölgesi’nin halk oyunlarını oluşturmakla birlikte, Horonlar’ın en bozulmamış şekli ve karakteristik özellikleri Trabzon’da görülmektedir. Trabzon’dan doğuya, batıya ya da güneye gidildikçe, komşu bölgelerin etkisi ile Horonlar’ın yapısının değiştiği kolaylıkla gözlemlenebilir. Bu geçiş bölgelerinde koşma özellikleri halk dansları ile karşılaştırılır⁽¹⁶⁾.

Horonlar'ın oluşmasında; Trabzon yöresinin çok engebeli doğal yapısının, fırtınalı ve hırçın bir deniz olan Karadeniz'in temel etken olduğu kuşkusuzdur. Çok engebeli, uçurumlu, sarp ve dar patika yollarda yürüyebilen, sırtında yük taşıyan Karadeniz insanı çevik olmak zorundadır. Horon oynamak için büyük düzlükler bulmak olanaksızdır. Bu nedenle yol kenarlarında 5-10 metre genişliğindeki "Horon Düzleri"nde, ahşap evlerde, balıkçı teknelerinin güvertelerinde Horon oynamak gerektiğinden Horonlar'da geniş hareketler yer almaz. Horonlar'da bir taraftan sahilden başlayarak birden bire yükselen Doğu Karadeniz dağlarının görkemi, bir taraftan da, ne zaman coşacağı, fırtınalar koparacağı belli olmayan Karadeniz'in dalgaları ve yakalanan balıkların çırpınışları canlandırılır ⁽⁵⁾. Çevre koşulları halkın fiziksel ve ruhsal yapısı üzerinde belirleyici etkilere sahiptir. Bu yüzden bir toplumu oluşturan bireylerin beden yapısı, giyinişi, davranışları vb. özellikleri bölgeden bölgeye değiştiği gibi; duyuş, düşünüş ve anlatışı da ayrı özellikler gösterir. Bütün bu özellikler nedeniyle Karadeniz'in hırçın dalgalarına karşı, dik yamaçlı, dağlık, yaylalık, inişli-yokuşlu yollarla birbirine bağlı toprakları üzerinde doğup büyüyen ve genellikle kapalı bir öğün altında yaşayan Karadenizli çok değişken, sert yaradılışlı ve çeviktir. Halkın çevre koşullarıyla uyumlu olarak ve yüzyıllar boyunca sürekli bir oluş içinde yaşattığı değerler tümüyle halk bilimi ürünlerine yansır. Bu bakımdan her bölgenin kendine özgü özellikler taşıyan özgün halk bilimi ürünleri vardır ve bu ürünlerle o bölgede yaşayan halkın kültürel değerleri arasında sağlam bir bağlantı kurulabilir. Doğu Karadeniz Bölgesi halk bilimi ürünleri açısından çok zengindir. Türkü, name, atasözü, deyim, bilmece, tekerleme, masal, öykü, inanış, düğün-dernek, eğlence ve halk oyunları en zengin bölgelerimizden biridir. Halk oyunları halkın davranışları arasındaki sık bağlar Karadenizli'nin halk oyunları ile de tanınabileceğini açıkça ortaya koyar. Karadeniz'in yapısı gereği, Karadenizliler'in oynadığı Horon'da çok güçlü bir titreşim vardır. Horoncular Horon'a başlarken, Karadeniz'in durgunluğunu andıran bir meltem gibi hafif ve tatlı, fakat, asıl Horon'a geçişte Karadeniz'in coşan köpüklü dalgaları gibi haşın, sarp kayaları gibi sert olurlar. Kemençenin kıvrak havaları Horoncular'ı coşturdukça onlar da yaydan boşanırcasına hızlanırlar ⁽⁸⁾.

Türkiye'nin birçok bölgesinde olduğu gibi, Karadeniz Bölgesi'nde de Horonlar neşeli zamanlarda, düğünlerde, bayramlarda ve arkadaşlar arasında düzenlenen eğlenceler sırasında oynanır. En çok neşe kaynağı olan ve ilgi toplayan oyunlar, düğünlerde ve festival havasını veren birkaç köyün birleşmesiyle yapılan toplu eğlencelerdeki bölgenin her tarafında oynandığı gibi gelenek haline getirilmiştir. Oyunların karakteri hakkında da bir çok şey söylenebilir, ancak varılacak sonuçlar bir noktada birleşmek zorundadır. Kısaca Horonlar'da sahil halkının heyecanlarını, denizin sakın ve sonra da dalgaların coşkun tezahürünü, dik ve sarp yeşil yamaçların tatlı sert teşhirini, rüzgar ve fırtınaların sinirli karakterini görebiliriz ⁽⁷⁾.

Doğu Karadeniz Bölgesinde Oynanan Horon Türleri

Doğu Karadeniz bölgesinde oynanan horonlar oynayış biçimine göre dört bölümde incelenebilir bunları şöyle sıralayabiliriz;

1. Horon Kurma Oyunları: Horona başlama anlamı taşır, yörede Trabzon ve civarında oynanır. bir nevi diğer horon çeşitlerine başlamak için ısınma türündedir. Kız horon kurması ve erkek horon kurması ve erkeklerin oynadıkları Ozangel (Kozangel) oyunları bu türde oyunlardır.

2. Düz Horon Türü Oyunlar: Bu tür oyunlar karakteristik olarak el ele tutuşularak daire formunda oynanır. Yayla şenliklerinde, düğünlerde, asker uğurlamaları ve imecelerde oynanır. Düz horonlar oynanırken enstrümanlı horonlar, enstrüman eşliğinde türkölü oyunlar, enstrümansız türkölü oyunlar ve hem enstrüman hem de türkölü oyunlar yer yer oynanabilir ayrıca türkölü oyunlar karşılıklı atışmalı türküler şeklinde de oynanabilir. Düz horon; Artvin’de varagela, Trabzon’da kız horonu, düz horon, Giresun’da düz horon, Ordu’da lazutlar, Perşembe horonu adıyla oynanır⁽¹²⁾.

3. Sallama Türü Oyunlar: Düz horon ile sıksara arasında oynanan geçiş oyunlarıdır. Oyunda kollar aşağıda ve yukarıda olabilir. Genellikle erkek oyunlarında oynanır. Bu oyunlarda bütün vücut sallanır. Sallama oyunları; Rize’de atlama, Giresun ve Trabzon’da sallama, Artvin’de çokşun çoruh ve Arhavi canlısı adlarıyla oynanır⁽¹²⁾.

4. Sıgsaray (Sıgsara) Türü Oyunlar: Genellikle erkekler tarafından oynana bir oyundur horonun doruk noktasına ulaştığı bir bölümdür. Bu bölümde bütün vücut titrer, kollar dik bir şekilde öne ya da yukarı uzatılır. Karakteristik olarak dair ve düz sıra formunda oynanır. Sıgsaray; Trabzon’da sıksara, Rize’de iki ayak, sıksara, titreme, Giresun’da sıksara, Artvin’de atom ve hemşin adlarıyla oynanır⁽¹²⁾.

Horon oyunları genelde bu sırayla horon kurmayla başlar, düz horonla devam eder, sallama oyunları ile sıksaraya geçilir, sıksarayan en süratli yerinde kesilerek oyun bitilir. Ancak bu sıralama yöreye göre değişebilir.

Sonuç

Folklorlaşma süreci içinde “ustadan çırağa” aktarılmak şartıyla zaman derinliğinde anonim bir karakter kazanan halk oyunları, “babadan oğula” aktarılacak nesillerin ortak malı olmuştur. “Kulaktan kulağa” aktarımlar, görerek öğrenme yöntemleri yine halk oyunlarının anonimliğini ve otantikliğini sağlayan etmenler olmuştur. Gelişen çağın, ilerleyen tekniğin ve gelişen insan ruhunun derinlikleri, her alanda olduğu gibi halk oyunlarında da birtakım arayışların doğmasına neden olmuştur. Bu açıdan bakıldığında; halk oyunlarının kurgusal yapı ve biçim kurgusunun araştırılması, derlenmesi, değerlendirilmesi ve buna dayanarak sergilemelerinin yapılması gerekir.

Horonlar’ın oluşmasında, Karadeniz yöresinin çok engebeli coğrafi yapısının, fırtınalı ve dalgalı bir deniz olan Karadeniz’in temel etken olduğu söylenmektedir. Çok engebeli, uçurumlu, sarp, dar patika yollarda yürüyen, sırtında yük taşıyan Yöre insanı çevik olmak zorundadır. Coğrafi koşullar, halkın fiziksel ve ruhsal yapısı üzerinde belirleyici etkilere sahiptir. Halkın çevre koşullarıyla uyumlu olarak ve yüzyıllar boyunca sürekli bir oluş içinde yarattığı değerler tümüyle halk bilimi ürünlerine yansır. Bu bakımdan her bölgenin kendine özgü özellikler taşıyan özgün halk bilimi ürünleri vardır ve bu ürünlerle o bölgede yaşayan halkın kültürel değerleri arasında sağlam bir bağlantı kurulabilir.

Doğu Karadeniz Bölgesi halk oyunları; özellikle horonlar değerlendirilecek olursa, çeşitli figürlerde değişik iş etkinliklerinin, doğanın ya da doğal olayların canlandırıldığı görülebilir. Bu ilişkinin en iyi vurgulaması, halk oyunlarının görsel yollarla sergilenmesiyle yapılabilir. Yöre halkının çevre şartları ve Karadeniz’den etkileşimi, kendi yapısına ve yaşamına uygun bir şekilde yansıtılmıştır.

Kaynaklar

1. **AKALIN, Z.**, Artvin Yöresi Folkloru Halk Kültürü Araştırması, s.193-195, Mayıs 1997.
2. **ÇAĞATAY, S.**; Türk Lehçeleri Örnekleri, II. Baskı, DTCF Yayını, Ankara, 1972.
3. **ÇİLESİZ, N.**; Doğu Karadeniz Halk Oyunları, TFA, 6. Cilt, s.7297, Mart 1975.
4. **DEMİRSİPAHİ, C.**; Türk Halk Oyunları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, No: 158, Ankara, 1975.
5. **DURGUN, O.**; Trabzon Yöresinde Türkölü Halk Oyunları, Trabzon Kültür-Sanat Yıllığı 87, İstanbul, 1987.
6. **GAZİMAHAL, M. R.**; Türk Halk Oyunları Katalogu, II. Cilt, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997.
7. **GENÇ, C.**; Trabzon Horonları, TFK Derleme ve Araştırma Grubu Arşivinden, Folklor Dergisinde Yayınlanmış Makaleler, 1969-1971.
8. **GENÇ, C.**; Trabzon Horonları Derlemesi, s.13-15, Ankara, 1988.
9. **GÜRSOY, B.**; T. C. Başbakanlık, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Gençlik Hizmetleri Daire Başkanlığı, Halk Oyunları Seçici Kurul Üyeliği Kursu, İzmir, 1998.
10. **GİRESUN SAĞLIK MESLEK LİSESİ; Giresun** Yöresi Halk Oyunları Araştırması, s.1, Ankara, 1986.
11. **ORDU ANADOLU LİSESİ; Ordu** Yöresi Halk Oyunları Araştırması, sf (9-10), Ankara, 1987.
12. **ÖNGEL, H.B.**; Halk Oyunlarının Karakteristik Özellikleri Ders Notları, T. C. Milli Eğitim Bakanlığı, Okul İçi Beden Eğitimi Spor ve İzicilik Daire Başkanlığı, Seçici Kurul Üyeliği Kursu, Bursa, 1996.
13. **RİZE; T. C. Kültür Bakanlığı** Yayını, Ankara, 1991.
14. **T. D. K.**; Türkçe Sözlük.
15. **YANIKOĞLU, B. A.**; Trabzon ve Havalisi Folklor Malzemeleri, İstanbul 1953.
16. **YAZICI, A. N.**; Doğu Karadeniz Bölgesi Trabzon Yöresinde Oynanan Horonun Doğuşu, Oynanışı ve Karakteristik Özellikleri, Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Ankara, 1998.